

КЛАСИФИКАЦИЯ НА МЕТОДИЧЕСКИТЕ ИНФОРМАЦИОННИ СРЕДСТВА В МЕТОДИКАТА НА ЕКСКУРЗОВОДСКАТА БЕСЕДА

CLASSIFICATION OF THE METHODOICAL INFORMATION MEANS IN THE TOUR GUIDING PRESENTATION METHODS

Захарий Дечев
Zahariy Dechev

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас
University „Prof. Dr. Assen Zlatarov“, Burgas

Abstract: In the tour guiding practice, the initial perception of tourist sites and assimilating the knowledge about them are most accessible when done through a visit to the place and observing it in person, directly in its natural environment (nature, farm, village, etc.). Apart from the natural tourist sites, tour guides use other information means in their work. The methodical means in tour guiding are constantly improved and perfected, which requires good knowledge of their specifics. In the last few years, besides the traditional means, such as tour guiding signs, sound (audio) technology, a microphone on the bus, the well-known projector and video recorder, the following ones have also received widespread application: computer, audio-visual multimedia systems on the bus, the tour guide system, etc. Among the contemporary methods of the tour guiding presentation, the communicative, visual, technological, audio and audio-visual means are marked as methodical information means. This theoretical study makes a classification of the types of methodical means used in the tour guide's work. Knowing the classification of these means provides extremely wide opportunities for realizing a creative tour guiding practice. They provoke revolutionary transformations and model the image of the modern tour guide.

Keywords: tour guiding presentation methods; excursion; system; grouping; informational means; resources.

ВЪВЕДЕНИЕ

Методическите средства са структурен компонент в методическата система на екскурзоводската беседа. Те са във функционална връзка с методическите подходи и принципи и се интегрират с екскурзоводските методи. Едни и същи методически средства могат да се съчетават с различни екскурзоводски методи за получаване на качествена информация за обекта на познание при реализиране на беседата. Информационните средства са важен методически инструмент в ръцете на екскурзовода, с помощта на които се повишава нагледността и достъпността на екскурзоводското съдържание на беседата. Те са необходими на всички нива в работата на екскурзовода.

Въпросът за методическите информационни средства в методиката на екскурзоводската беседа е недостатъчно разработен в научната литература. Методическата лексика относно прилаганите информационни средства в екскурзоводската беседа все още е твърде разнообразна (като

терминология). Някои автори ги назовават „методически пособия“, „методически ресурси“ или само „материали“, други – „нагледни средства“, при което се влага различно съдържание. По същия начин стоят нещата и с тяхната класификация. Като методически структурен компонент в екскурзоводската беседа, средствата представляват *комуникативни, материално-технически и електронно-информационни ресурси*, които са в тясна връзка с екскурзоводското обслужване на туристите. При представяне на екскурзоводското съдържание, техническите и визуалните средства се явяват методически (материални) атрибути, докато аудио и аудио-визуалните средства (електронни носители) са източник на информация в работата на екскурзовода. Чрез тях той реализира своите предварително планирани многообразни практико-познавателни действия.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Методиката на екскурзоводската беседа групира видовете методически информационни средства в няколко относително самостоятелни групи и подгрупи.

Табл. 1. Класификация на методическите информационни средства в методиката на екскурзоводската беседа

МЕТОДИЧЕСКИ ИНФОРМАЦИОННИ СРЕДСТВА		
ВИДОВЕ	ГРУПИ	ПОДГРУПИ
<i>Комуникативни средства</i>	Вербални средства	Монологични и диалогични
	Невербални средства	Кинестични, акустични и проксемични
<i>Визуални (нагледни) средства</i>	Непосредствени визуални средства	Преднамерени и непреднамерени
	Опосредствани визуални средства	визуални средства
<i>Технически средства</i>	Слухови (аудиални, звукови/ за слушане): звукови технически средства	Озвучителна техника (аудиотехника; звукови, аудитивни средства)
	Зрителни (визуални, екранни/ за гледане): визуални технически средства	Аудио-визуална техника (видеотехника; комплексни средства)
	Зрително-слухови (визуални, аудиални/ за гледане и слушане): аудиовизуални технически средства	Инфосъхраняващи технически устройства
<i>Аудиални (слухови) средства</i>	Музикални аудиосредства	Възприемане (слушане) на музика
	Словесни аудиосредства	Възприемане (слушане) на текст
	Радиопредавания	Съчетаване на словесно-музикалната дейност

Аудио-визуални средства	Динамични	Телевизионни предавания и видеофилми
	Статични	Компютърна презентация и виртуална разходка

► Комуникативни средства

Съвременната оценка за ролята на комуникативните средства при представяне на екскурзоводската беседа се свързва и с тяхната класификация.

В методическата литература по екскурзоводство липсва такава класификация, затова ще направим опит комуникативните средства да бъдат разделени в две групи: *вербални и невербални*. За основа на тази класификация се вземат качествата на отделните комуникативни средства и възможностите за информационно въздействие, което оказват (предизвикват) на туристите.

» Вербалните комуникативни средства обобщено могат да бъдат представени като: *монологични и диалогични*.

Към монологичните (монологичното говорене) се отнасят: *монологична реч, изложение, обяснение, разказване, изказване, описание, обрисване и пр.*

Към диалогичните средства се причисляват: *разговор, събеседване, обсъждане, разискване, консултиране*.

» Невербалните комуникативни средства са подразделени на: *кинестични, акустични и проксемични*.

В екскурзоводската реч се съчетават вербалните (говор, глас, интонация) и невербални (жестовите, мимиките и пр.) ораторски вариативности на екскурзовода. Те се явяват главен източник на информация, възприемана и усвоявана от туристите при представяне на туристическото място или ресурс.

Към първата група (вербални средства), освен монологичните и диалогичните вариативности, могат да бъдат отнесени и всички видове печатни издания (книги, учебници, помагала, журналы, каталози, пътеводители и пр.), използвани от екскурзовода.

Към втората група (невербални средства) се включват самостоятелните модалности, като пантомима – движение на цялото тяло; жестове; поза на тялото; мимика; поглед; тембър; диапазон; сила на гласовия тон; интонация; височина на гласа; ударения; разстояние; териториален статус; ориентация; лична територия; лично пространство и пр.

► Визуални (нагледни) средства

Те са методическо изобразително средство за (визуализиране) пълноценно нагледно-образно представяне, приковаващо вниманието на слушателите, и за първично запознаване с наблюдаваните туристически ресурси. Визуалните средства предпоставят реалистично преживяване, повишаване на интереса, възприемането, разбирането и усвояването на екскурзоводското слово от страна на туристите спрямо това, което реално виждат, чуват, докосват или дегустират.

Визуалните средства могат се разделят на *реални* (оригинални) обекти и *моделни* – (изображения) на обектите. Те могат да бъдат разделени в две големи групи: *непосредствени и опосредствени*.

» Към *непосредствените визуални средства* се отнасят посещенията, опознаването и разглеждането на място (или наблюдавано от автобуса) на *естествени* (натурални) *туристически ресурси* (природни и антропогенни) по време на туристическата екскурзия. Тяхното опознаване може да се реализира и чрез други форми на туристическо пътуване (мероприятие, събитие, разходка в гората, пешеходен поход в планината, екскурзионно летуване, излет, посещение на туристическа атракция или туристически събор и пр.). Важно изискване е до туристическите ресурси да има пряк транспортен достъп за непосредствено наблюдение. *Непосредствените зрителни*

възприятия спрямо наблюдавания обект имат по-голямо значение за туриста и за формирането на общи (комплексни) или конкретни (единични) представи за самото туристическо място.

» Към *опосредстваните визуални средства* спадат онези, които се използват като заместители за показ и наблюдаване на туристически забележителности в тяхната естествена среда. Такива опосредствани визуализиращи средства са свързани с *изобразителните изкуства*: изображения (рисушки, картини) и фотографии.

Особена практическа значимост към *информационно-визуалните средства* имат всички предмети, табели, устройства, апарати, модели, макети, картини, карти, схеми, чертежи и пр., които служат като източник на информация и допринасят за представяне в нагледен (зрителен) аспект на съдържанието на беседата. Представянето и показването на всяко от тях като източник на предаване и възприемане на информация изисква допълнителни ангажменти на екскурзовода. Те се използват, когато обектът е недостъпен за пряко (непосредствено) наблюдение, но и за конкретизиране, уточняване и разширяване на познанията на туристите.

Съществено методическо значение има *съчетаването на двете групи непосредствени и опосредствани средства* за визуализиране (наблюдение) на туристическите ресурси. Насочването на вниманието на туристите чрез различни нагледни (изобразителни и натурални) средства към обекта на наблюдение обогатява и разширява неговото цялостно визуално възприемане.

Въз основа на възприятието, визуалните средства могат да бъдат разделени на *преднамерени и непреднамерени*.

» Към *преднамерените визуални средства* се отнасят тези, които са предварително планирани от екскурзовода за посещение и наблюдение, за да се придобие максимална обективност, осмисляне и изчерпателност за самата туристическа забележителност.

» *Непреднамерените визуални средства* са тези, които се включват и се показват в момента (като допълнителен фрагмент) на наблюдението, или такива, които прерастват в самостоятелна познавателна дейност (придобиване на зрителни впечатления при наблюдаване на непознати музейни артефакти) и поразяват вниманието и емоционалността на човека със своето въздействие. Тези средства не са предварително планирани от екскурзовода в неговата работа, те са неочаквано (или случайно) включени поради различни обстоятелства, за да допълнят, активизират и обогатят възприятията и представите на туристите за наблюдавания обект, предмет или явление.

Методическата специфика и особености на екскурзоводската беседа обуславят и различни варианти за използване на информационните визуални средства.

► *Технически средства*

Това са материалните съхраняващи информация устройства (табели, апаратна част) и преносими носители на информация (флашка, диск, външни преносими устройства), които значително подпомагат методическата работа на екскурзовода при предаването на информация в аудио и аудио-визуална форма по време на беседата. Към методическите средства се отнасят и всички технически устройства, които подпомагат пряко или косвено представянето на съдържанието на беседата и екскурзоводската анимационна дейност.

В издадената през 1976 г. „Методика на екскурзоводството“ от Комитета за отдых и туризъм *техническите средства* са обособени в две групи: визуални и аудио-визуални. *Визуалните са тези технически средства*, с помощта на които се възприемат чрез наблюдение изображения на обектите. Тези средства са особено подходящи за използване главно при изнасяне на обзорна беседа за България, както и при тематични беседи. *Аудио-визуалните средства* – киното и телевизията, улесняват създаването на интерес към отделни кътове на нашата родина, но тяхното използване при беседа е по-трудно, с изключение на туристическите филми, които се прожектират по време на обзорната екскурзоводска беседа (Author collective, 1976, pp. 85-86).

Според основния анализатор за възприемане на информацията техническите средства се разделят на три групи:

- *Слухови* (аудиални, звукови/ слушане): *звукови технически средства*.
- *Зрителни* (визуални, екранни/ гледане): *визуални технически средства*.

- *Зрително-слухови* (визуални, аудиални/ гледане, слушане): *аудио-визуални технически средства*.

Техническите устройства, като технически информационни средства, се разделят на:

- *Озвучителна техника* (*аудиотехника, звукови средства*) с различни технико-експлоатационни качества.

- *Светлинна техника* (*зрителна, визуална, статична екранна техника*), която включва: екскурзоводска табела, светлинни устройства и модели (прожекторни апарати, видеотехника, камери за видеонаблюдение, шрайбпроектор и др.).

В методиката на екскурзоводската беседа *техническите средства*, като материално-технически устройства (апаратна част), подпомагащи слуховото и визуалното възприемане на информация, се обособяват в три големи групи: *озвучителна техника, аудио-визуална техника и звуко- и видеосъхраняващи технически устройства*.

- » *Озвучителна техника* (*аудиотехника; звукови, аудитивни средства*), които се отнасят до пренасяне на звук с озвучителни технически устройства в автобуса, като: кабелен или безжичен микрофон за туристически автобус, микрофон тип диадема, динамичен микрофон тип „брошка“, тургайт-система, минидиктофон, радиоприемник, говорители, тонколони, стойки за тонколони, аудиоусилвател, дигитален смесителен пулт/миксери, конзола, слушалки, свързващи елементи/кабели, аудиоинтерфейс, мегафон, грамофон, касетофон и др.

- » *Аудио-визуална техника* (*видеотехника; комплексни средства*), които са предимно екранни (аудио-визуални) устройства (видеотехника) с едновременно предаване на звук и картина (компютър, лаптоп, смартфон, таблет, мултимедия аудиовидеоплейър, TV монитор, автобусен моторизиран/сгъваем телевизор (монитор), DVD плейър, дистанционно (за безжично управление), стойка за окачване на телевизионната система, преносимо мултифункционално устройство MP3, трансмитер за автомобил MP4 видеоплейър с екран (mp4 player) и пр.

- » *Инфосъхраняващи технически устройства* са допълнителните преносими носители на информация. Такива са: екскурзоводска табела, екскурзоводско портфолио, грамофонна плоча, аудиокасета, видеокасета, флопи дискета (Floppy disk), преносим (външен) хард диск, флашка (USB Flash памет), аудиокомпактдиск (Compact Disc, CD, CD-ROM), като оптичен (електронен) носител, и цифров многоцелеви (универсален) диск (Digital Versatile Disc).

► *Аудиални (слухови) средства*

Това са звукови средства, които допълват поднасяната словесна информация от екскурзовода. Звукът, като продукт на възприятието, е също носител на информация, възприеман с помощта на слуховите анализатори.

Най-общо звуковите средства се обозначават като *методически информационни аудиосредства*.

Условно, методическите аудиосредства в екскурзоводската дейност могат да се разделят на *музикални и словесни*.

- *Музикалните аудиосредства* са свързани с възприемане (слушане) на музика.
- *Словесните аудиосредства* са обусловени с възприемане (слушане) на текст.
- *Радиопредавания*, които съчетават словесно-музикална дейност.

► *Аудио-визуални средства*

Те са методически информационни средства, които чрез звук и картина допълват и разширяват методическата работа на екскурзовода и познавателния опит на туристите. Като източник на информация, активизират и ангажират едновременно зрително-слуховия анализатор. Реализират се чрез медии, мултимедийни и софтуерни приложения.

Най-общо методическите зрително-слухови средства се наричат *методически информационни аудио-визуални* (зрително-слухови) *средства*.

Основният слухов и зрителен анализатор оказва огромно значение при класификацията на тези видове методически информационни средства: *зрителни, слухови* или в тяхното съчетание *зрително-слухови*.

Методическите аудио-визуални (екранни) средства в екскурзоводската дейност могат да се разделят на *динамични и статични*.

- *Телевизионните предавания и видеофилмът* са свързани с динамично аудио-визуално излъчване и възприемане на екранната картина.

- *Компютърната презентация и виртуалната разходка* се отнасят към статичното аудио-визуално възприемане на екранната картина.

Аудио-визуалните средства са най-използваните в екскурзоводската практика. И това е така, защото съответстват и имат пряка връзка със сетивните възприемателни особености на туристите (например: чувам песента на птичките и наблюдавам природата, или слушам музика и се любувам на природната красота от автобуса).

Съвременните автобусни моторни превозни средства (МПС) осигуряват модерно пътуване с подобрен комфорт, отговарящ на очакванията на пътуващите, с висококачествено озвучаване и налични иновативни аудио- и видеосистеми. Аудио-визуалната техника (разглеждана като конкурентно предимство и топ системи сред водещите световни производители на транспортни автобусни средства) заема определящо и впечатляващо място сред търговските брандове (доминиращи марки) в този бизнес за създаване на добра акустика и аудио-видео потребителско изживяване в салона на превозното средство. Тези технически инфоустройства (медийни системи) се разработват в съответствие с най-новите стандарти за колективизъм (общност) и персонализирани опции за забавление за всеки пътник и доставяне на пълноценно емоционално преживяване по време на туристическото пътуване.

Методическите средства, като източник на информация (знания), способстват за усъвършенстване на екскурзоводската беседа, която чрез тях се предава в активна, динамична, действена (аудио-визуална) форма. Те повишават качеството на екскурзоводското обслужване и разширяват конкурентоспособността на предлагания фирмен екскурзоводски продукт, а също така облекчават и индивидуализират труда на екскурзовода.

В контекста на представената класификация и основните характеристики на видовете методически информационни средства, прилагани в методиката на екскурзоводската беседа, е необходимо екскурзоводът да се съобразява и с някои общи (базови) методически изисквания:

- » *Първо*, методическите средства трябва да притежават необходимата информационна адекватност, капацитет и потенциал при тяхното приложение, съобразявайки се с познавателните интереси на туристите.

- » *Второ*, техническите средства (устройства) в транспортното средство трябва винаги да бъдат в техническа изправност, за да не се създава излишно напрежение и притеснение.

- » *Трето*, аудиовизуалните средства максимално да благоприятстват възприемането и разбирането на екскурзоводското съдържание в рамките на разглежданата проблематика в екскурзоводската беседа.

Прилаганите методически информационни средства, като източници на знания (научни и информативни), стимулират туристите към наблюдения, търсения, проучвания и преживявания, което естествено поражда (импулсира) интелектуална и познавателна активност. Те съдействат за развитието на познавателните активности и способности (възможности) на туристите и улесняват възприемането и осмислянето (усвояването) на новата научна информация. Въздействието на някои от анализаторите на сетивната невродинамична система (зрение, слух, осезание) чрез методическите средства допринася за непосредственото и косвено опознаване на действителността. Създадената емоционална атмосфера в автобуса (в залата) кореспондира с осъществяваната анимационна екскурзоводска дейност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализирайки особеностите на видовете методически информационни средства (комуникативни, визуални, технически, аудио и аудиовизуални) като цяло, се достига до извода, че комплексно те заемат възлово (средищно) място като методически компонент в структурата на екскурзоводската беседа. Тяхното резултатно прилагане (използване) от екскурзовода предполага

органично (синтезирано) съчетаване с обема и логиката на поднасяното екскурзоводско съдържание на туристите. И все пак тяхното наличие и функционалност, след предварително подготвяне и изработване от екскурзовода, има изключително важно значение за подпомагане на неговата пряка методическа работа и осигуряване на активна и динамична познавателна дейност за туристите по време на туристическата екскурзия.

Методическите средства (ресурси) са предимно източници на информация и не бива в работата си екскурзоводът да им отрежда спомагателна роля. Те са негови помощници при представяне, допълване и задълбочаване на предлаганата от него информация в екскурзоводската беседа. Всички те съдействат за развитието на познавателните възможности на туристите и създават емоционална атмосфера по време на пътуването.

REFERENCES:

- Author's collective, 1976.** *Excursion guidance methodology*, Recreation and Tourism Committee, Sofia. (in Bulgarian)
- Dechev, Z. 2014.** *Theoretical problems of tourist guide*, University „Prof. Dr. Assen Zlatarov“, Burgas. (in Bulgarian)
- Georgieva-Lazarova, St & Lazarov, L. 2010.** *Audio-visual and information technologies in education*, UI „St. st. Cyril and Methodius“, Veliko Tarnovo. (in Bulgarian)
- Krasteva, In. 2011,** *Guided tours*, Dimant, Burgas. (in Bulgarian)
- Neshkov, M & Kazandzhieva, V. 2016.** *Guided tours*, Science and Economics, University of Economics – Varna. (in Bulgarian)
- Pokolodna, M. 2017.** *Organization of excursion activities*. XNUMG O. M. Beketova, Kharkiv. (in Ukrainian)
- Stefanov, P. 2012.** ‘The main acoustic and auditory criteria, the sound picture and the sound recording process’, in *Research Papers of the University of Ruse*. t. 51, series 6,3, RU „Angel Kanchev“, Ruse, viewed 22 November 2022 <<https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/6.3/6.3-36.pdf>>. (in Bulgarian)
- Strijlev, Hr. 2017.** ‘Business with intellectual property in the radio industry’, PhD Thesis, UNSS, Faculty of Business, Sofia, viewed 12 January 2023 <<http://netscience.science/archive/br001/Strijlev.pdf>>. (in Bulgarian)
- Todorov, Yu. 2009.** *Audiovisual and information technologies in education*, Veda Slovena-ZhG, Sofia. (in Bulgarian)
- Velikov, V, Stoyanova, M & Vladeva, R, 2010.** *Tour Guide Service Technology*, Matcom, Sofia. (in Bulgarian)

За контакти:

Захарий Дечев, доцент, доктор
Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ Бургас
Ел. поща: prkrai_bs@abv.bg
